

ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA PROGRAMI

A1 TÜRKÇE DERSİ UZUN TEZİ

DOĞU VE İNSAN

Araştırma Sorusu: Ferit EDGÜ'nün "Doğu Öyküleri" adlı eserinde Doğu uzamının figürlerin yaşamları üzerindeki etkisi hangi yönleriyle ele alınmıştır?

Ders: Türkçe A1, Kategori 1

Sözcük Sayısı: 3989

İÇİNDEKİLER

1.GİRİŞ	2
2. DOĞU UZAMININ FİGÜRLERİN YAŞAMLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	3
2.1. DOĞU UZAMININ GELENEK VE GÖRENEKLERDEKİ ROLÜ	3
2.2. DOĞU UZAMININ EĞİTİMDEKİ ETKİSİ	9
2.3. DOĞU UZAMININ AİLE YAPISI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	13
3. DOĞU UZAMININ GETİRDİĞİ BİR SONUÇ: YOKSULLUK.....	15
4.SONUÇ	17
5.KAYNAKÇA.....	19

1.GİRİŞ

Ferit EDGÜ'nün "Doğu Öyküleri" adlı öykü kitabında; Türkiye'nin doğu ve güneydoğu bölgesinde yaşayan insanların başından geçenler, günlük yaşamlarından kesitler, gelenek ve görenekleri, karakterleri, karakterlerini oluşturan etkenler anlatılmıştır. İnsanların karakterleri ve yaşantılarının şekillenmesinde yaşanan coğrafyanın büyük etkisi görülmektedir. Bu coğrafyanın özelliği gereği; dağlık olması, ekim yapılacak yerin az olması, hayvancılık yapılmasının mecburiyet haline gelmesi, denizden uzak ve yüksek olunca iklimin soğuk ve sert olması, kış mevsiminin uzun ve bol yağışlı olması, kışın sürekli yağış altında geçmesi nedeniyle altyapı hizmetlerinin yetmemesi, hem dağlık hem uzun süren kış mevsiminin ulaşımı ve iletişimi olumsuz etkilemesi, bitki örtüsünün yok denecek kadar az olması gibi hususlar; bölge insanının yaşamını zorlaştırmış, beslenmesinin hayvansal besin ağırlıklı olmasına yol açmış, diğer bölgelerle ve insanlarla etkileşimini zayıflatmış, teknolojik, kültürel ve sosyal imkanlardan yararlanma imkanını azaltmış, elde ettiği gelirin diğer bölgelerin insanlarına göre daha az olmasına sebep olmuştur.

Anlatıcı eğitim görmüş bir kişidir. Doğu Öyküleri adlı yapıtta öğretmen, mimar olarak anlattıklarının üzerinden bu coğrafyada yaşadıklarını anlatmış; zamanla uzam özellikleri kendi karakterlerine de işlemiş, karakterini şekillendirmiştir. Kendisini bazen yabancı bazen yöre halkından birisi gibi hissetmiştir. Eğitimin etkisiyle, yalnızlık konusunda hissettiklerinin farklı olduğu anlaşılmaktadır. Olayların neden ve sonuçlarına ilişkin bakış açıları da büyük farklılık göstermektedir.

Öykülerde anlatıcı yöre halkının dilinden anlamamasına rağmen kendileriyle anlaşabilmiştir. Bunun sebebi köylü halkla aralarında oluşturdukları bir ortak dil vardır ve bu dil onları değiştirmemekle birlikte anlatıcının kendisinin değişmesine sebep olmuştur.

Kitap önsöz ve iki ana bölümden oluşmuştur: Doğu Öyküleri ve Minimal Doğu Öyküleri. İlk bölüm dört, ikinci bölüm on yedi öyküdür. Gelenek ve görenek, eğitim, coğrafya, yaşam koşulları, devlet ve toplum ilişkisi, yabancılara bakış açısı gibi hususlara hemen her öyküde yer verilmiştir. İncelenen öyküler: Mirza, İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü, İnsan Kokusu ve Mutluluk'tur. Bu öykülerin seçilmesindeki amaç; uzamın bireylerin yaşantısı üzerindeki etkisini, geniş biçimde anlatan öyküler olmasındandır. İncelenen öykülerde ana figür; erkektir. Kurmacada oluşturulan toplumsal düzen içerisinde kadının yeri yoktur.

Ferit EDGÜ'nün "Doğu Öyküleri" adlı eserinde anlatımı güçlendirmek amacıyla anlatım teknikleri kullanılmıştır. Yazar, anlatıcı, 4 ana öyküsünde de bilinç akışı, iç monolog, dış monolog ve diyalog tekniği kullanmıştır. *İbrahim Oğlu İbrahim* öyküsünde ise öykünün ana figürlerinden olan İbrahim olayları anlatırken geriye dönüş anlatım tekniğini de kullanmıştır.

2. DOĞU UZAMININ FIGÜRLERİN YAŞAMLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Ülkemizin doğu bölgesinin coğrafik özellikleri; bölge insanının yaşamını etkilemiştir. Başka bir bakış açısıyla; örneğin yöre insanının gelir durumunun diğer bölgelere göre düşük olması, eğitim düzeyinin düşüklüğünün sebepleri arasında yaşanan coğrafyanın etkisi büyüktür. Yapıtta Doğu uzamı, bireylerin gelenek ve görenekleri, eğitimi, aile yaşantısı üzerinde etkili olmuştur.

2.1. DOĞU UZAMININ GELENEK VE GÖRENEKLERDEKİ ETKİSİ

Gelenek ve görenekler, toplumların geçmişten etkilenerek, yaşadıkları tecrübeleri biriktirmeleri ve geleceğe yönelik yaşantılarında bu birikimlerini göstermeleri, yaşatmalarıdır. Gelenek içinde yer alan töreler, insanların eskiden beri yaptıkları alışkanlıkların bugüne taşınması ve uygulanmasıdır. Eskiden bu yana yapılan ve yapılmaya devam ederek bugünlere gelen alışkanlıklar olarak özetlenebilir. Bayramlaşmalar, düğünler, büyüklerin elini öpmeler, büyüğün yanında ayak ayak üstüne atamama, çocuklarını sevememe, gelenekler arasında

sayılabilir. Bu geleneklere uyulmadığı takdirde büyüklerimizden veya çevre insanından tepki görmemiz mümkündür.

Görenek ise insanların görerek yaptıkları davranışlardır. Karşılıklı yapılan bu davranışlar biraz daha toplumla ve insanlarla yaşantımıza yön vericidir ve karşılıklı kuraların uygulanmasını içerir. Görenek; eskilerden, atalardan, dedelerden görüldüğü şekilde yapma alışkanlığıdır, başka bir alışkanlık ile karşılaştırmasını yapmaksızın uygulanması söz konusudur. Eserde yer verilen öykülerden birisi *Mirza* adlı öyküdür. Eserin ilk bölümündeki en uzun denebilecek öykülerden birisidir. *Mirza* isimli bu öyküde; öykünün baş karakteri Muhtar; yörenin gelenek ve göreneğine uygun olarak dört kadın ile evlilik hayatı yaşamakta olup, durum; “...çoktan dördüncü karısını da almıştı. (Edgü, 13)” şeklinde ifade edilmiştir.

Yöre insanı erkek için 24 yaş; ikinci evliliğin yapılabileceği bir yaştır. Bu yaşta 2 çocuk da olağandır. Olağan olmayan şey; bu yaşta iki çocuktan fazla çocuk yapılamamasıdır ve bu durumun sorumlusu da “kadın”dır. Örneğin Muhtar’ın oğlu Yakup’un çocukları ölmemiştir ama iki çocukta kalmıştır. Bu nedenle eserde; “*Karısı üç yıldır çocuk doğurmuyordu. (Edgü,13)*” denilmektedir. Bu durum yöre insanı, gelenek ve görenekler için olumsuz bir durumdur ve bu nedenle de başka, daha fazla kadınla evlenmek mümkündür. Oysa Yakup henüz çok genç denebilecek bir yaşta, yirmi dört yaşındadır ve karısının bu durumu, bu yaşta ikinci evliliği düşünmesine yol açan bir durumdur.

Öyküde “kadın” figürü hiçbir yerde anlatılmamış, tasvir dahi edilmemiştir. Ancak öyküde kadınların durumunun ne kadar kırılğan, zor olduğu kolayca anlaşılabilir. Mesela yukarıda da belirtildiği üzere kadının az çocuk doğurması, erkek çocuk doğuramaması kadının aile içerisinde dışlanması, kocasının yeni bir kadınla evlenmesi için yeterli bir sebep olarak görülmektedir. Yine mesela çocuklar sayılırken kız çocuklar bu sayıya katılmamaktadır. Muhtarın çocukları sayılırken kızların sayılmadığının özellikle belirtilmesi,

durumu gayet net bir şekilde ortaya koymaktadır. Ailede ve öykülerde ana figürler; erkeklerdir. Hayal eden de yaptıran da yaşayacak olan da erkektir.

Yöredeki evler birbirine yakın, hatta bitişik nizamdadır, kerpiçtendir. Evlerin iki, belki üç katlı ve taş malzemeden olması; ihtişamın göstergesi, hayal edilebilendir. Taştan yapılmış bir ev hayal edilen, yörede itibar göstergesi olacak zengin gösterişli bir ev olarak anlatılmıştır.

Yöre insanın yetenekleri, meslekleri arasında “taş ustalığı” bulunmamaktadır. Bu iş, yöre dışından gelen ustaların, zanaatkârların işidir. Daha çok da Mardinli ustaların işidir. Öyle ki Mardin’de bu iş ile iştigal eden ustaların sayısı oldukça fazladır, kendi yörelerinde olmayan bu meslek; Mardin’de nerede ise, olağanlaşmış bir meslektir. Ulaşımında atlar kullanılmaktadır. Koyun, keçi vb. taşınırken; arka ayakları ve ön sol ayağı birleştirilip, bağlanmakta, bu şekilde taşınmaktadır. Yemekler de yöre imkânlarıyla ve coğrafyayla doğru orantılıdır. Dağ tavşanı yahnisi yemeğinden; dağlık ve doğa ile iç içe bir yörede yaşadıkları anlaşılmaktadır.

Erkekler; öyküdeki yazımıyla “cigara” içmektedir, üstelik kendi sardıkları sigaraları içmektedirler. “*Cigaralarını ateşlediler. (Edgü, 13)*” denilmektedir. Sigaraya sarılan tütün; tabakalarda taşınmaktadır. Tabakaların bazıları gümüştendir. Ticaretin; eski zamanlarda olduğu gibi takas ile de yapılması doğal bir durumdur. Para cüzdanı yerine bele sarılan kemerler kullanılmakta, para buraya konulmaktadır. öyküde para olarak; altın da kullanılabilir. Yöre; eskiden Süryanilerin de yaşadığı bir yöredir. Yani farklı dinlerin bir zamanlar bir arada yaşadığı bir yöredir. Ancak belirtilmeyen sebeplerden dolayı; yakındaki Süryani köyünün terk edildiği anlaşılmaktadır.

İbrahim Oğlu İbrahimin Öyküsü isimli öyküde ise; öykü; üç erkek ile başlamaktadır: Baba İbrahim, oğul İbrahim ve öyküyü anlatıcıya anlatan Halit. Öyküde kadın figürü; bakılması gereken, bakıma muhtaç, yetersiz, yetkin olmayan bir canlı olarak işlenmiştir. Yöre; Nisan sonu-Mayıs başında canlanmakta, bu zamanlarda güneşli günler artmaktadır. Yöre doğa ile iç

içedir ve avcılık da yapılmaktadır. Av sırasında, kış mevsiminde birisi öldüğünde hemen orada karlara gömülüp, karlar ve buzlar eridiğinde cesedi tekrar bulunup, cenaze namazı kılınp, tekrar oldukları yere gömülmektedir. İnsanlar arasında iletişim, hal-hatır sormak zayıftır. Kimse kimseyle, ne yaptığı veya nerede olduğuyula fazla ilgilenmemektedir. Yöre insanında devletin jandarmasına karşı bir güvensizlik hissedilmektedir. Jandarmalar ya hayvan ya da insan öldürmektedir. Devletin yargısına da güvensizlik söz konusudur; öyle ki mahkemeler; üç celse sonunda hemencecik on beş yıl hapis cezası verilmesi gerektiğini anlayabilmektedir. Özellikle avlanılan yerlerdeki bazı yerleşimler; üç-dört evden oluşan mezralar şeklindedir. Yol üzerindeki evlerde, köylerde konaklamak; geleneklerden sayılmaktadır. Avcılık; yöre insanı için olağandır, belki de gereklidir ve av esnasında dürbün, atlar kullanılmaktadır. Ayakkabı olarak “hedik” kullanılmaktadır; *“Ayağımızda hedikler yola koyulduk. (Edgü,31)”* denilmektedir. Çayların demlisi makbuldür. Ayrıca Kişi, daha fazla çay içmeyeceğinin bir işareti olarak çay bardağını ters çevirmektedir. Yufka ekmeğinin arasına otlu peynir katık yapılp, yenilir. Cigaranın içerisine “Bitlis tütünü” sarılmaktadır ve ip ince “cigara sarmak” marifettir. Yörenin konuşma dilinde İbrahim; bazen “ibram” bazen “ibo” olmaktadır.

Öykünün geçtiği yörede, insanların birbirini öldürmesi olağandır. Neredeyse; birbirlerini öldürmeden yaşayamadıkları anlaşılmaktadır. İnsanlar arasında inat, düşmanlık, oç alma duygusu, yaygındır. Yörede herkes birbirine düşmandır ama bu düşmanlık ekmek kavgası için değildir, arazi kavgası, hainlik düşmanlık kavgasıdır. Bunlar, arkadaşına verilen bir söz, arazi anlaşmazlıkları genellikle öldürme sebeplerindendir. Oğullar, babası için başkasını öldürebilmekte, namusları için de babalarını öldürmeyi göze alabilmektedir. Öldürme sonucunda ise kadınlar dul, çocuklar yetim kalmaktadır. Bazen de gelenek ve göreneğe göre olmaması gereken olduğu, yapılmaması gereken yapıldığı için öldürmek gereklidir. Sonuç olarak da insanlar zindana, mapusa, mapus damına düşmektedirler.

İnsan Kokusu isimli öyküde; Sümbül Dağının, Zap suyunun (Hakkâri) civarında geçmektedir. Yöre; karda-kışta aracının tekerine zincir bağlamayı gereksiz görecektense kadar kış mevsimine ve kadere alışkın, teslimiyetçi bir yöre olarak tasvir edilmiştir. Çay; yöre insanının vazgeçilmezidir, ardı ardına, şekersiz ve demli içilmektedir. Yöre insanı atçılığı, nişancılığı kendileri kadar iyi bilenlerin olabileceğine ihtimal vermemektedir. Yöre insanı safkan bir atı gözünden ya da toynağından tanır, iyi bir binicidir, ata binip, mahmuzlayıp dört nala sürmesi mümkündür. Bu anlatılanlar, yöre insanının yapabildiği şeylerdir. Kendilerinden olmayanların bu şeyleri yapabilmesi yöre insanını şaşırtır. Fakat kendilerinden olmayan insanlar eğer bu şeyleri yapabiliyor ise bu yabancıya da ilginç ve garip bir şekilde hayranlık duyarlar. Bunun sebebi de yine Doğu uzamıdır. Doğu'nun genel olarak unutulmuş ve terk edilmiş olması, insanların farklı bir toplumsal yapı oluşturmasına sebep olmuştur.

İnsanlar misafirperverdir, yabancıların yaşadığı zorlukların farkındadır. Yabancıların yöre insanının gelenek ve göreneklerine alışmaları ya da kendi alışkanlıklarını sürdürebilmeleri için kolaylık sağlar. Bu nedenle yöre halkı yabancılarla olabildiğince az zorluk yaşatmak, onların hayatlarını kolaylaştırmak için uğraş vermektedir. Saygı ve hizmet nedeniyle gerektiğinde yapılan işten para dahi alınmaz. Zap suyunda çocuklar, kadınlar yıkanarak temizlenmektedirler, yüzebilmekte, bilenler balık tutabilmektedir. Yüzme bilmeyenler boğulabilmektedir. Yöre insanı, doğanın zorluğu yanında güzelliğinin de farkındadır, “...eninde sonunda dağların insanı tekrar kendine çekeceği... (Edgü, 45)” inancı mevcuttur. Kadınlar; utangaç, hayatın içerisinde etkisiz bir canlı olarak anlatılmıştır. Öz güvensizdirler. Topluluk içerisinde tek başlarına konuşamaz, kimsenin yüzüne bakamazlar. Konuşmaları için aracıya ihtiyaçları vardır. Tek başlarına yolculukları olağan dışıdır. Bir yabancıyla konuşmaları hiç olacak bir şey değildir. Otobüste “arka sırada” dırlar, yalnızdırlar. Ancak bu öyküde dikkat çeken olay; bir hiç olan “kadın”a, Devletin Jandarmasının yardımcı olması,

otobüse bindirmesidir. İnsanlar karda, kışta dahi otobüs tekerlerine zincir bağlamayı gereksiz görmektedirler.

Mutluluk adlı öyküde ise; öyküde anlatılan dağ köyünde insanlar; kendilerinden önce yaşayanlardan öğrendikleri şekilde, gelenek ve göreneklerine bağlı, bunun o günkü teknoloji ve yaşantıya uyumlu olup olmadığını dikkate almaksızın yaşadıkları anlatılmaktadır. Eskiden beri var olan konutlarını değiştirme teklifi karşısında; bunu belki de kabul etmekle birlikte eski düzenlerinin ve yaşantılarının ne olacağı sorusuna yanıt aradıkları, bu konuda tereddüt yaşadıkları görülmektedir. O günün yaşam koşullarına uyumlu bir hayata geçmeleri, yaşamlarının kolaylaşması halinde gelenek ve göreneklerinin dışarıya açılacağı, bunun ise gelenek ve göreneklerini bozmasından endişe ettikleri anlaşılmaktadır. Yenileşmeye açık olmakla birlikte buna pasif direniş gösterdikleri, tereddütlü yaklaştıkları, yeni hayatı hemen kabullenmeyecekleri anlaşılmaktadır. Eski hayatlarını, gelenek ve göreneklerini terk etmemek ve korktukları sonuçtan uzak durmak adına; gelenek ve göreneklerini tamamıyla terk etmeden yaşama istekleri dikkat çekmektedir.

Doğu coğrafyasının sert ve olumsuz yaşam koşulları, yöre insanının karamsar teslimiyetçi bir yapıya sahip olmalarına sebep olur. Kendilerinden önce bu yerlerde yaşayan ataları hakkında “yabancılar” şeklinde tanımlamada bulunmaktadırlar. Yaşadıkları bu yerlerden, mağaralardan bir gün göçüp gidecekleri, buraların kendilerine de ait olmadığı, kendilerinin de kendilerinden sonraki insanlar için “yabancı” durumuna düşecekleri düşüncesindedirler. Bu durum; kaderlerine karşı teslimiyetçi bir düşünce yapısına sahip oldukları, mevcut durumu kabullendikleri, değiştirme taraftarı olmadıkları ve bu halleriyle mutlu oldukları düşüncesini yaratmaktadır.

Köylülerin; kendilerine yardım eden anlatıcıyı yabancı diyerek dışlamadıkları ancak minnet de göstermedikleri anlaşılmaktadır. Muhtemelen bunu; “*siz olmasanız da yaşardık.*”

görüntüsünü verebilmek adına yaptıkları anlaşılmaktadır. Öyküde; insanların yaşadıkları konutu değiştirmelerinin, yaşantılarının şeklini, gelenek ve göreneklerini hemen ve tamamıyla değiştirmeyeceği vurgulanmaktadır. Ayrıca köylülerin bu düşünce içerisinde olmaları sebebiyle, minnet duymadıkları fakat teşekkür bile etmedikleri dikkat çekmektedir. Ancak yabancıya yabancı gibi de davranmayıp, belki yapılanı hissedip de söyleyemedikleri için bir yabancının kendilerinin yararına çalıştığını anlayıp, dediklerini yapma gayreti içerisindeyler.

Dikkat çekici diğer bir husus ise anlatıcının, görevinin bitiminde bu köylüleri terk etmeyişi, onlarla birlikte, onların yaşadığı mağaralardan birisinde yaşamaya başlaması, ailesinin yanına, evine dönmemesidir. Oysa anlatıcı buraya Mimar olarak gelmiştir, eğitim durumu köylülerden kat be kat ileridedir. Ama avcı olarak, mağarada yaşamayı seçmektedir. Bu durumda; görevini kendisine verilenin dışında gerçekleştirmesi kadar, doğal bir hayata alışması, sevmesi, kendisinden önce yaşamış olan insanların nasıl yaşadığını hissetmek istemesi ve bundan mutluluk duymasının da etkili olduğu anlaşılmaktadır. Doğu uzamı anlatıcının köyde kalması için en büyük sebep olarak ifade edilmiştir. Doğu kültürü ve Doğu insanının sahip olduğu sıcakkanlı yapı anlatıcıyı köy de kalması için etkili bir faktör olmuştur.

2.2. DOĞU UZAMININ EĞİTİMDEKİ ETKİSİ

Doğu uzamının eğitim üzerindeki etkisine bakıldığında, Türkiye'nin Doğu bölgesi diğer bölgelere göre daha az eğitilidir. Okuma-yazma oranı daha düşüktür. Bunun sebebi Doğu'nun diğer bölgelere göre dışlanmış ve yok sayılmış olmasıdır. Bunun sebepleri iklim koşulları, gelenek ve görenekler, örf-adetlerdir. Doğu coğrafyasının getirdiği bir sonuç olarak iklimi soğuk ve serttir. Bu nedenle de çoğu öğretmen Doğu'ya tayin edilmek istemez. İnsanlara baktığımızda ise geçim kaynağı genel olarak hayvancılıktır. Bu nedenle de aile büyükleri birçok çocuk yapar ve hepsini kendi kurduğu iş için kullanır. Bunun sonucunda da

işten kazanılan gelir hem aile içinde kalır hem de güvenilir bir ortam oluşur. Hayvancılık yapmak için eğitim gerekmediği için de eğitime önem verilmemektedir. Ayrıca Doğu' da aile ne kadar nüfusluysa o kadar da güçlüdür. Fazla fazla çocuk yapan aileler hiçbirini okutmuyarak kendi açlarından maddi anlamda avantaj sağlamaktadırlar.

Mirza isimli öyküde; yöre insanları belki ulaşımın zorluğundan, belki üşengeçlikten belki merak etmemekten dolayı civar yöreleri fazlaca görememekte, buralara gidememektedir. Bu durum kendi eğitim, düşünce yapılarını da olumsuz etkilemektedir. Duydukları yerler vardır ancak gördükleri yerler sınırlı, hatta sadece yaşadıkları yer ile sınırlıdır.

Yöre insanının geçim kaynağının yöre imkânları ve coğrafya ile doğru orantılı olduğu bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Taş ustalığı yörede yapılmayan bir meslek olduğu için; taştan bir ev için o evin yapımında kullanılacak nitelikteki taşın çıkarılmasını mümkün kılacak bir taş ocağı bulunması gerektiği, taş ve taş ocağı kelimeleri bir arada, olmazsa olmaz olarak düşünülmemektedir.

Taş ustası ve Muhtarın aynı dili konuşmalarına rağmen mesleki kelime ve deyimler ile konuşması, ilk başta farklı bir dil konuşuyorlarmış gibi anlaşılmaktadır. Bunun sebebi kendi ilgi alanlarında olmadığından kaynaklanmaktadır. Dil aynıdır fakat içerik farklıdır. Yapılması gereken bir iş için mecburiyetten ve doğal olarak mesleki bir dil ile konuşulması; yöre insanı tarafından ki bu kişi yörenin Muhtar gibi ileri geleni olsa bile değişmemekte, tepki görmektedir.

Yörede en yaygın olan mesleğin; duvarcı, taş ustalığı olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü duvarcı ustası aradığını söylediğinde en az on isim önerildiği belirtilmektedir. Hatta ustalar, bir işi alabilmek yerine seçici davranmakta, alacakları paraya, işin nerede yapılacağına kadar durumu sorgulamaktadırlar. Mardin evlerinin güzelliği de öyküde özellikle vurgulanmıştır. Buradan yola çıkılarak da Mardinli ustaların maharetli, becerikli bilgili olduklarını söylemek

mümkündür. Zaten Muhtarın da bu bilgi ve beceriyi işittiği anlaşılmaktadır. Herhangi bir eğitim görmeden bu kadar bilgi sahibi olunması, Doğu kültüründe var olan büyükten küçüğe bilgi aktarımı ifade edilmektedir. Eğitim almadan da işin ustalarından öğrenilen bilgilerin el alışkanlığı sonrasında tamamen oturması, sanki üst düzey bir eğitim almış gibi görünmesine sebep olmaktadır.

Öyküde mesleki başarının; taş ustası Mirza'nın yaptığı gibi, önce incelemek, araştırmak, yorumlamak ve sonrasında ihtiyaçları belirleyip, gerekenleri bir araya getirip, uygulamaya geçmek şeklinde olduğu anlatılmaktadır. Bir diğer etken; meraktır. Neyin nasıl yapıldığı, yapılacağı yönünde, bilginin pekiştirilmesidir. Nitekim taş ustası Mirza, iş için geldiği yöreden, buradaki evleri, çeşmeleri, dolambaç misali yapıları inceleyerek, görerek ayrılmaktadır. İşinin ustası ve uzmanı olan Mirza'nın sözlerinden; kendisinin, bilinmeyen bir yapının içerisine girmeyi deneyerek bilinmeyeni öğrenmeye çalıştığını ve deneyerek başardığını ve öğrendiğini anlamaktayız. İşinin gereklerini yapmak, merak etmek yöre insanı ve hatta yörenin ileri geleni Muhtar tarafından bile delilik, cahillik olarak görülmektedir. Oysa yöre insanı; meraksızlıktan, ilgi duymamaktan dolayı yakın mesafedeki yerleşim yerlerine dahi gitmemektedir. “Denemek” şeklinde bir kelime, kelime haznelerinde bulunmamaktadır. Yörede öğretmen; bilendir, yazandır. Oysa yazılanın unutulmayacağı da bilinmektedir.

Öğrenmek için -Yakup'un bir evin nasıl yapılacağına dair anlatılanlarda olduğu gibi- dinlemek de önemlidir ve aslında yöre insanı öğrenmeye yatkındır. Yöredeki eğitim seviyesinin düşüklüğü, insanların hayatında rivayetlerin, öykülerin etkili olmasına sebep olmaktadır.

Rivayet, öykülerde anlatılan ve kendilerinin de inandıkları konularda nedense, ancak büyük ihtimalle bilgi eksikliği ve bundan hareketle neden-sonuç ilişkisini kuramamalarından ötürü; trajikomik durumları görmezden gelmektedirler. Örneğin, çatısı olmayan bir yapıda nasıl

barınılabileceği tuhaf bir durum olarak görülememekte ve buna inanılmaktadır. Veya “taş” ve “ocak” kelimelerinin manası bilinip, ne oldukları anlaşılacakla birlikte “taş ocağı” algılanamamaktadır. Ayrıca her taş ile bir ev yapılamayacağı da belirtilmektedir. Bunun temel sebebi, Doğu coğrafyasının eğitim ve insan üzerindeki etkisidir. Muhtarın bu bilgiye sahip olmadığı ve ilk kez öğrendiği hususu “*Muhtar attan düşmüş gibi olmuştu (Edgü, 15)*” sözleriyle vurgulanmıştır. Oysa taş ustası Mirza gibi işinin ehli, bilgili bir kişi için bu durum hemen tuhaf ve mümkün olmayan bir durum olarak değerlendirilmiştir. Bildiklerini de karşısındakilere gayet net ve güzel, anlaşılır bir şekilde aktarabilmektedir. Araştırma, merak hevesinin olmaması; insanların uzun süredir gördükleri, bildikleri yapıları, unsurları bakıp da görmemelerine, umursamamalarına neden olmaktadır.

İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü adlı öyküye bakıldığında; iletişim aracı olan radyo; bu öyküde bilgi edinme aracı olarak kullanılmaktadır. Dağ havası, kar, kış, sessizlik, yoksulluk, çaresizlik yörenin ana karakteridir ve insanların içine işlemekte, karakterlerine yansımaktadır. Yöre insanının sahip olmadığı ancak anlatıcının sahip olduğu eğitimin, bilginin verdiği tahmin yeteneği; yöre insanını şaşırtmaktadır. Eğitim seviyesinin düşüklüğünün; insanların birbirini sıklıkla öldürmesine ilişkin ileri sürdükleri inat, düşmanlık, öç alma duygusu, arkadaşına verilen bir söz, arazi anlaşmazlıkları gibi gerekçelerin başlıca sebebi olduğu anlaşılmaktadır.

İnsan Kokusu adlı öyküde; insanların okuma yazma oranı düşüktür. En basitinden, dilekçe, mektup gibi ihtiyaçlar; öğretmenler vasıtasıyla yazılmaktadır. Bunun yine başlıca sebebi doğu coğrafyasının diğer bölgelerden dışlanmış olmasıdır. Ancak; yabancı ve yöreye, yörenin zorluklarına katlandıkları için; öğretmene saygı ve hizmet sonsuzdur. Yağmurun birden bire dinmesi gibi basit bir doğa olayını dahi gerekli eğitimden ve bilgiden yoksun olmaları sebebiyle; “*Allah’ın işidir, (Edgü, 15)*” şeklinde yorumlamaktadırlar.

Mutluluk adlı öyküde; insanların mağaralarda yaşadığı dağ köyünde; elektrik ve yol olmadığı, eğitimleri için gelenek ve göreneklerini sürdürdükleri, atalarından gördükleri eğitimi devam ettirdikleri anlaşılmaktadır. Ancak yapılan ve söylenilenin farkında oldukları, hayatlarındaki iyileştirmeyi reddetmemekle birlikte minnet gösterme bilinci, eğilimi içerisinde görünmemektedirler. Yeni konut tasarımına karşı verdikleri olumlu veya olumsuz tepkisizliğin; okulda bir eğitim almadıkları fakat cahil de olmadıkları, ne olup biteceğini tahmin ettikleri ve bundan korktukları yönünde bir düşünceyi ifade etmektedir. Öyküyü anlatan kişinin; gördüğü eğitimi kullanmaksızın, belki de korkudan ama neticede basit bir yaşamı kabul ederek, mutlu olduğu anlaşılmaktadır.

Mimarın uğraşısı, sadece konut yapıp mağaralarda yaşayan bu insanları konutlara yerleştirmekle sınırlı olamayacağını anlaması, yaşayışlarını incelemesi, yeni evlerine taşınmalarıyla kazanacakları edinimleri anlatması, onların gelenek ve görenekleriyle atalarının evlerinin ne olacağıyla, yabancıların gelmesiyle sınırlıdır ve yakın alakalıdır. Üstelik anlatıcı; bu durumu kendisinden kaynaklanan bir olumsuzluktan ileri geldiğini düşünmektedir. Bunun için de kendisine verilen görevin dışına çıkıp, raporlarında gerçeğe aykırı açıklamalara yer vermeyi bile göre almıştır. Hatta kendisi bir Mimar olmasına karşın, eğitilmiş denebilecek birisi olmasına, iş günlüğü tutmasına, tasarımlarla uğraşmasına karşın, köylüler gibi mağarada, avcı olarak yaşamayı seçmektedir.

2.3. DOĞU UZAMININ AİLE YAPISI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Mirza adlı öyküde; yörenin aile yapısı, bir erkeğin dört kadın ile evlilik hayatı yaşamasına uygun görünmektedir. Bu durum; bazen yapılan evliliklerde istenilen sayıda çocuğa ulaşılamaması, bazen hiç çocuk yapılamaması bazen de ailelerin olabildiğince kalabalık olması hedefinden kaynaklanmaktadır. Aileler; çok eşli ve çok çocuklu olmak üzerine kuruludur. Çocukların da çok çocuklu olması ana hedeflerdendir, zira babadan ve atadan

görülen, öğrenilen budur. Çok eşliliğin bir sonucu olarak; çok çocuklu ailelerden oluşan yöre toplumunda, doğal olarak çocukların hepsinin yaşatılabilmesi mümkün olamamaktadır. Kız çocukları aile bireyi, dolayısıyla çocuklar arasında sayılmamaktadır. Yani ailede ve evde kadın, kız çocuğu figürü dikkate alınmamakta, yok sayılmaktadırlar. Birey olarak görülmemektedirler. Hedef; olabildiğince çok erkek çocuğa sahip olmaktır. Bu amacı gerçekleştirmek uğruna erkekler; çok kadınla evlenebilir. Eğer istenen sayıda çocuk doğurmaz ise veya erkek çocuk doğurmaz ise bu durum erkeğin yeni bir kadınla evlenmesi için yeterli bir sebeptir. Öyküde muhtar çocuklarını sayarken sadece erkeklerden bahsetmektedir. Kızların sayılmaması da aile içi yapıya bir örnektir. Doğu kültüründe nüfus yani ailedeki akraba sayısı ne kadar fazlaysa güçte o kadar fazladır. Bu nedenle de Doğu’da yaşayan birçok aile çok çocukludur. Ayrıca akraba evlilikleri de oldukça fazladır. Bunun sebebi de ailenin başka bir aile ile birleştirilmesinin istenmemesidir.

İbrahim Oğlu İbrahim Öyküsü adlı öyküde; aileler arasında düşmanlıklar yaşanması olağandır. Bu düşmanlık bazen arazi anlaşmazlığından bazen hayvanların kendi arazilerine girmesinden kaynaklanmaktadır. Aileler arasındaki düşmanlık sonucunda erkekler öldürmekte, kadınlar dul, çocuklar yetim kalmaktadır. Yani aileler parçalanmaktadır. Böyle bir durumda kadının ve çocukların bakımı büyük babaya kalmaktadır. Aile içi ilişkilerin de öldürme sebebi olduğu anlaşılmaktadır.

İnsan Kokusu isimli öyküde; minibüse binen kadının halk tarafından ne kadar dışlandığı ve aşağılandığı ifade edilmektedir. Doğu kültüründe kadına bakış açısı öyküde verilmiştir. Kadın’a, kocasının; “boş ol” demesiyle kadın kendi memleketine, ailesine gidebilmekte, evinden gönderilebilmekte, bu durumda da herhangi bir hak, hukuk talep edememektedir. Böyle bir durumda ise kendisine para verilmesi söz konusu dahi edilemez, gönderildiği yere gitmesi için eline verilmiş bir “çıkın” yeterlidir.

Mutluluk adlı öyküde; öykünün geçtiği dağ köyünün elektriği ve yolu bulunmamaktadır. İnsanlar; mağaralarda yaşamaktadır ve bu mağaraların büyük bir çoğunluğu da çökmek üzeredir. Aileler; avcılık ve hayvancılık yaparak geçinmektedir. Öyküde Kadın'a dair herhangi bir anlatım görülmemektedir. Anlatıcı; köylülerle konuştuğunu ve onlarla diyaloglarını, aldığı tepkileri anlatmaktadır.

3. DOĞU UZAMININ GETİRDİĞİ BİR SONUÇ: YOKSULLUK

Mirza adlı öyküde; öykünün geçtiği yerde ulaşım zordur, bir yerden bir yere giderken “azık” denen yemek torbaları, yemeklerle gidilmektedir. Ulaşımın zorluğu; ticareti, alınıp satılan, getirilip götürülen mallar üzerinden iş yapılmasını da zorlaştırmaktadır.

Öyküdeki Muhtar; fakir olmamakla birlikte, cimridir. Kendisine yol gösteren, yardımcı olan kişiye karşı bile hesapçı, cimri davranmaktadır. Taş ustası Mirza'yla en az para verebilecek şekilde pazarlık yapmakta, söylediğinden daha az istemesine rağmen bu durumda bile en cılız hayvanı vermektedir. Muhtarın parası olmadığı ancak kemerinde on dört altın bulunduğundan bahsedilmektedir. Yani altın; bir alışveriş aracıdır ve paradan daha kıymetli görünmektedir. Muhtarın oğlu Yakup; saray gibi, beş ocaklı bir ev mutfağı ve bu evin fırınında bütün köye ekme pişirilebileceğini hayal etmektedir. Ev yapımı için ne kadar para gerekeceğini düşünmemiş ve konuşmamış olmaları; para hususunu pek dert etmediklerini düşündürmektedir. Evin ihtişamı ve durumu için bu göze alınabilecek bir konudur. Muhtarın, para yerine önerdiği hayvan sayısının çok olduğunu söylemesi ve daha azına razı olmasından; taş ustası Mirza'nın gözünün tok olduğu, sadece ihtiyacı olan kadarıyla yetinebildiği anlaşılmaktadır. Yöre halkının da fakir olmadığını söylemek mümkündür. Çünkü Süryanilerin terk etmesine rağmen onların köyüne gitmemişler, oraları kendilerine almamışlar,

sahiplenmemişlerdir. Ancak belki de bu durum meraksızlıktan, ilgisizlikten kaynaklanmaktadır.

İnsanlar, bir yerden bir yere giderlerken “hanlarda” konaklamaktadırlar. Buraların bir nevi otel olduğu kanısına varılmaktadır. Yine buralarda insanlar konaklarken aynı zamanda işlerini yürütmekte, ihtiyaçlarını gidermektedirler, ne aradıklarını etrafa sorarak bir nevi ticaret yapmaktadırlar. Öyküde; köy ile Mardin üzerinden şehir karşılaştırması da yapılmıştır. Bu bakımdan insanların büyük şehir ve köy arasındaki farkı nasıl algıladıkları da anlatılmaktadır.

İbrahim oğlu İbrahim Öyküsü adlı öyküde; öykünün geçtiği yerde yoksulluk ve ölüm yöre insanı için benzerdir ve kaçınılmazdır. Yemeklerde; otlu peynir, ekmek, bazen ve çok sık olmayacak şekilde toklu, yani bir tür koyun yenilmektedir. Yufka ekmeğine otlu peynir “katık” yapılmaktadır. Öykünün geçtiği uzamdan anlaşılan Araziler ekilip-biçilmemektedir. Otlak şeklindedir. Yüz dönüm otlak, on koyun beslemeyecek niteliktedir. Sac malzemenen yapılmış sobalar ısınma aracıdır, sobalarda yakıt olarak “tezek” kullanılmaktadır. Sobaların üzerlerinde çay da demlenmektedir. Evler, gaz lambasıyla aydınlatılmakta, döşeklerde, iskemlelerde oturulmaktadır.

İnsan Kokusu adlı öyküde; Kahveci, bir kış boyu dağ başında yaşamış öğretmenden, konuktan çay parası almamaktadır. Buradan yapılabilecek çıkarım insanlar maddi olarak az kazanç sağlasalarda düşünceli ve iyi kalplilerdir. Jandarma; koca evinden babasının evine dönen, evinden kovulmuş kadını parası olmadığı halde otobüse bindirmektedir. Yani yörede para almaksızın da iş yapılabilmektedir. Doğu uzamının bir sonucu olarakta insanlar birbirleriyle sanki aile ortamındaymış gibi yaşamaktadırlar. Sokaklar; ıslak tezek ve çamur kokmaktadır. Yollar, çamurla kaplıdır. Ancak ulaşımda bu defa otobüs, araba gibi motorlu taşıtlar kullanılmaktadır. Kışlar sert geçmekte, yolları su basmaktadır. Ortalık kış, kıyamettir, geceler

de uzun ve karanlıktır. Yağmurda ana yollar balçık çamurla kaplanmaktadır. Kış mevsimi uzun sürmektedir, evlerde soba, sobalarda tezek kullanılmaktadır.

Mutluluk adlı öyküde; yaşanan dağ köyünün yolu, elektriği bulunmamaktadır. Bu dağ köyü büyüklü, küçüklü sayısız mağaradan oluşmaktadır. Mağaralarda gaz lambaları kullanılmaktadır. Konut olarak kullanılan mağaraların çoğunluğu çökmek üzeredir, sağlıksızdır. Mağaralar; yağ kandili ile aydınlatılmaktadır. Böylesi bir yörede görev üstlenecek teknik eleman çıkmamaktadır. Mağaraların onarımında kullanılan kum ve çimento; katır sırtında taşınmaktadır. Anlatıcının betimlemesine göre büyük, havadar, sağlam bir mağara ideal bir konuttur. Ancak bu şekildeki, diğerlerine göre daha iyi durumdaki bazı boş mağaralar ise insanlar tarafından tercih edilmemektedir. Zira bu mağaraların duvarlarında köylülerin oturduğu mağaralarda görülmeyen garip figürlü resimler bulunmaktadır. Ayrıca *“Köyün yolu yoktu; elektriği yoktu ve köylülerin yaşadığı mağaraların büyük bir çoğunluğu çökmek üzereydi. (Edgü, 51)”* ifadesiyle köyün yoksulluk durumu anlatılmıştır. Köylüler bu mağaraları *“başkalarının, yabancıların (Edgü, 52)”* olduğu için tercih etmemektedir. Bu durumdan da Yöre insanının belli dedikodular sonucunda belli uygulamalarda bulunduğu anlaşılmaktadır.

4. SONUÇ

Ferit EDGÜ'nün “Doğu Öyküleri” adlı yapıtında anlatılan öykülerde, ülkemizin doğu bölgesinde yaşayan insanların aile, eğitim, ev, gelenekler, görenekler, gelir durumlarından, doğu coğrafyasının, uzamın o yörelerde yaşayan bireylerin karakterleri ve hayatları üzerindeki etkileri anlatılmıştır. İçinde bulunulan uzamın; bölge insanının karakterini ve yaşantısını nasıl şekillendirdiği açıklanmıştır.

Öykülerden; yöre insanının hayatını, kadın ve aile anlayışını, Devletle, yabancılarla ve kendi aralarındaki iletişimi, geçmişlerine bağlı kalırken geleceklerine dair tereddütlerini, coğrafyayı,

teslimiyetlerini hissetmek mümkündür. Yine eser içerisindeki diyalog ve tasvirlerden; aynı zamanda yöre insanının görev, meslek, mutluluk, para, yol, acı, ölüm gibi kavramlardan ne anladığını uzamın bireyin yaşamını nasıl etkilediği ifade edilmiştir.

Öykünün anlatımında yöresel kelimeler kullanılmıştır. Doğu uzamının insanlar üzerindeki etkisi olumlu ve olumsuz yönleriyle verilmiştir. Doğu coğrafyasının zorlayıcı ve sıkıntılı koşulları gelenek ve görenekler, eğitim, aile yapısı üzerinde olumlu ve olumsuz etkili olmuş, figürlerin yaşamları üzerinde olumsuz etkiler oluşturmuştur.

5. KAYNAKÇA

Bingöl Valiliđi. *Bingöl Valiliđi Tanıtım Kitabı*. Bingöl Valiliđi, Bingöl, 2012.

Edgü Ferit. *Doğu öyküleri*. 7. ed., Sel Yayıncılık, İstanbul, 2006.

Güneydoğu Kalkınma Ajansı. *Güneydoğu'ya Farklı Bir Bakış*. Güneydoğu Kalkınma Ajansı, 2017.